

ПЕРШИНА Заїра Валентинівна:

100 років з дня народження

Першина Заїра Валентинівна — український історик, фахівець з історії України та проблем розвитку суспільно-політичної думки ХІХ ст., доктор історичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи України.

Народилася Заїра
Валентинівна 23
лютого 1925 р. у
м. Одесі в родині
службовців.

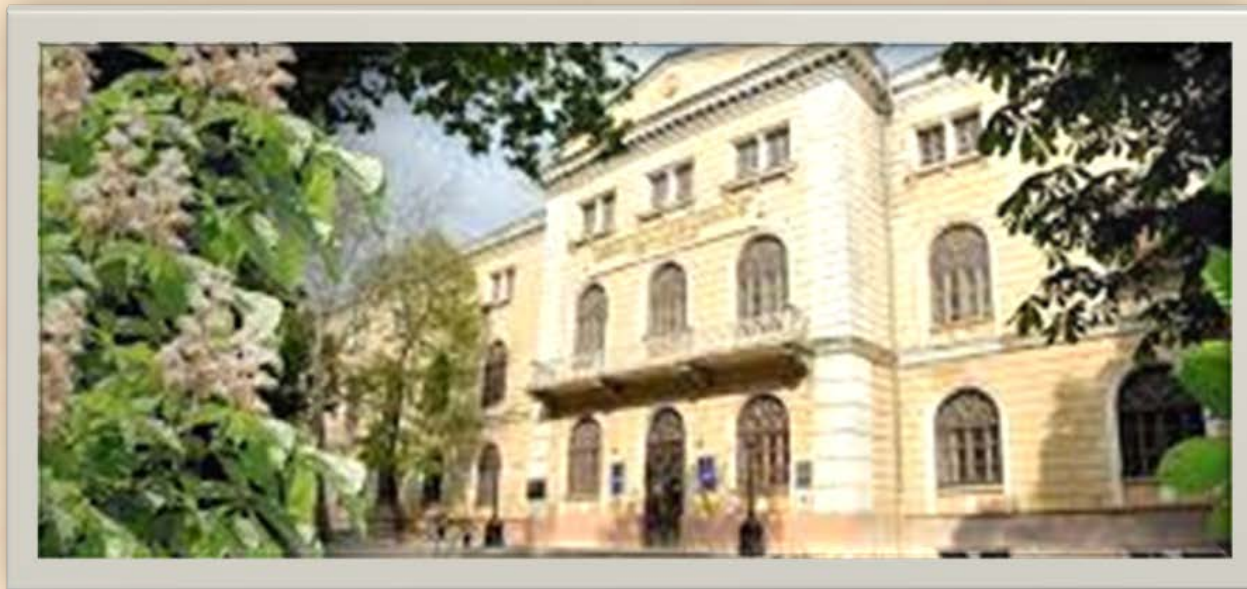
Навчалася у
школі № 35, а
завершила
середню освіту в
евакуації.

У 1943–1944 рр. навчалася у Першому державному юридичному інституті, що діяв в евакуації в Алма-Аті.

Алма-Ата, Казахстан

У 1944 р., повернувшись з евакуації, Першина З. В. вступила до Одеського державного університету на історичний факультет, який закінчила у 1949 р. У 1949–1952 рр. навчалася в аспірантурі за фахом «історія СРСР» на кафедрі історії СРСР.

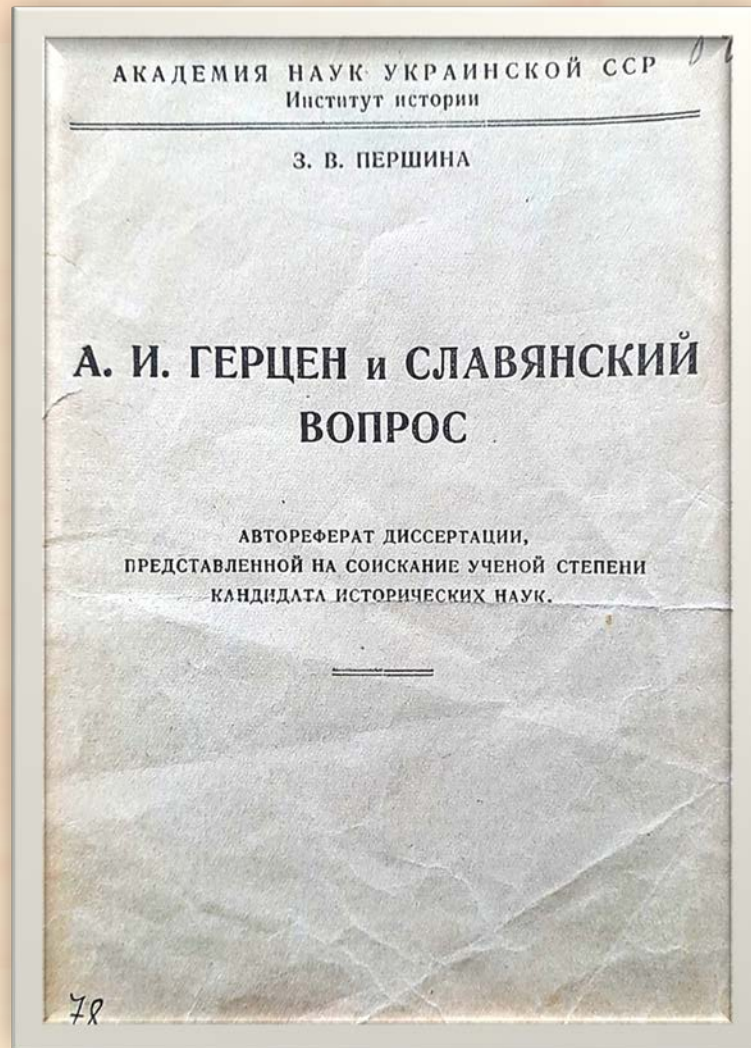
ОНУ ім. І. І. Мечникова

Історичний факультет ОНУ ім. І. І. Мечникова

У 1952 р. Першина почала роботу на історичному факультеті ОДУ на посаді старшого викладача, а потім доцента. Вісімнадцять років (1966–1984 рр.) перебувала на посаді декана факультету. Протягом десяти років, з 1980 по 1990 р., очолювала кафедру історії УРСР, історіографії та джерелознавства. З 1990 по 2002 р. працювала професором кафедри історії України.

У 1979 р. З. В. Першиній було присвоєно звання професора.

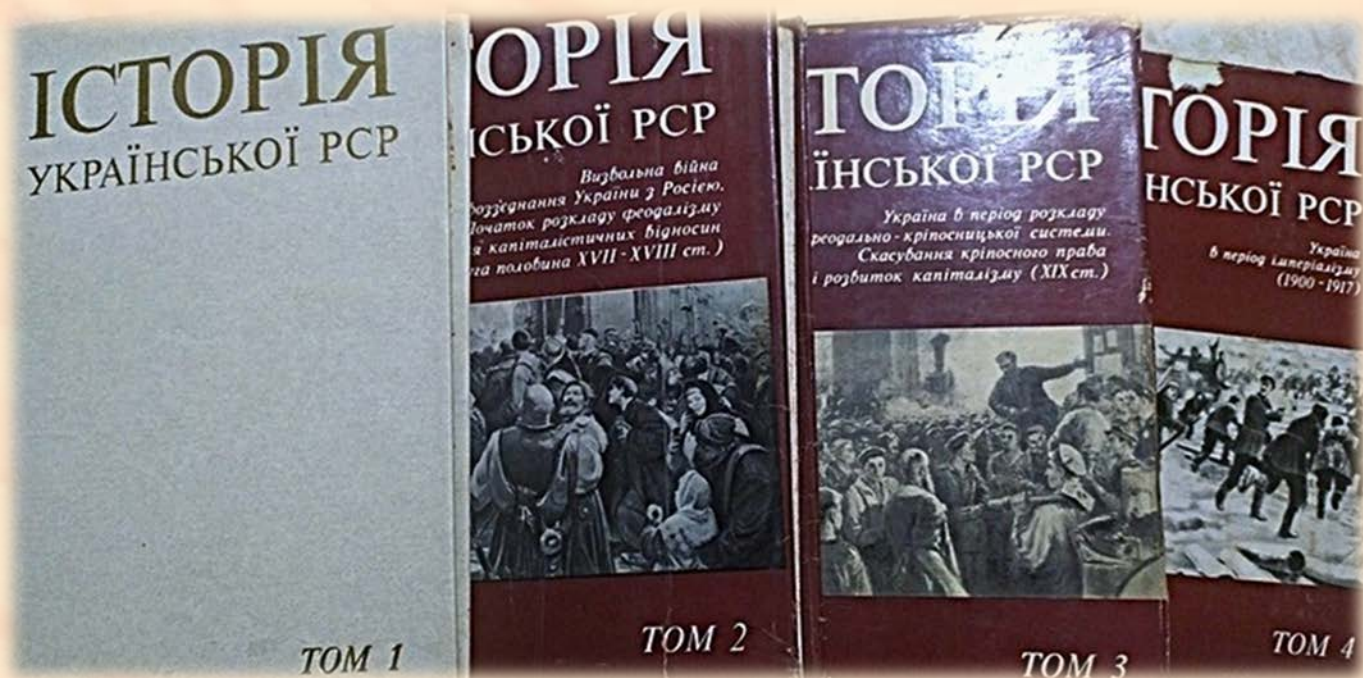
У 1950—1960-х рр. наукові праці З. В. Першиної в основному пов'язані з темою кандидатської дисертації «О. Герцен і слов'янське питання». Це - низка статей про О. І. Герцена та російський революційний рух у другій половині ХІХ ст.

Першина З. В. А. И. Герцен и славянский вопрос : автореф. дис. ... канд. ист. наук / З. В. Першина ; АН УССР, Ин-т истории. – [Одесса], 1953. – 15 с.

Шифр: 78/4982

Україністика

Професорка плідно працювала над вивченням проблем суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку України у другій половині XIX ст. Окремими розділами в багатотомниках з історії Української РСР опубліковані нариси з історії водного транспорту, торгівлі, розвитку кредитно-банківської системи, виступів студентської молоді проти царського режиму в Наддніпрянській Україні.

Історія Української РСР : у 8 т., 10 кн. / гол. ред. А. Г. Шевелєв ; АН Української РСР, Ін-т історії, Ін-т археології. – Київ : Наук. думка, 1977.

Шифр: 79-а/2987

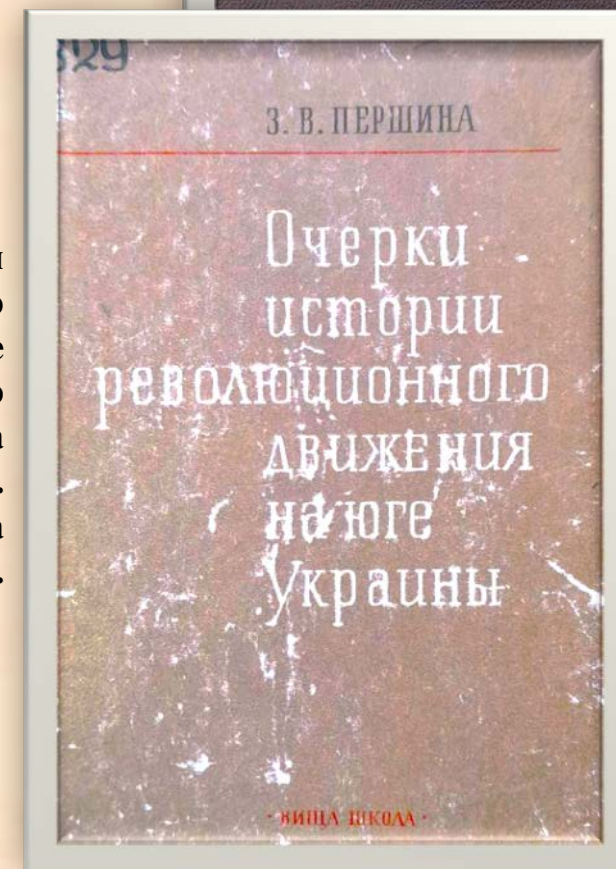
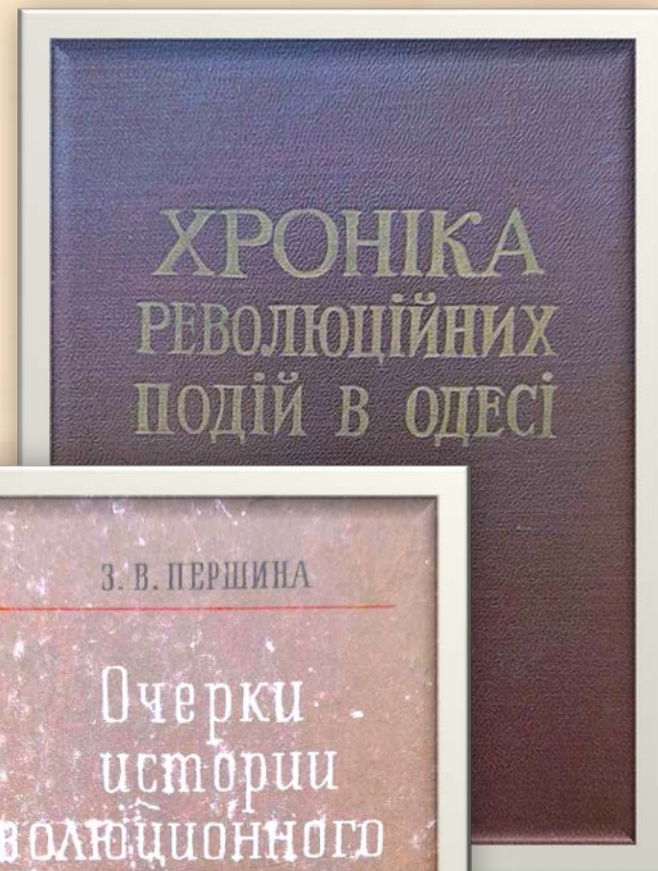
Паралельно з усіма дослідженнями вчену цікавила краєзнавча тематика. У 1975 р. з'явилась монографія – «Очерки революционного движения на Юге Украины». У 1977 р. – відбувся захист докторської дисертації на тему: «Південна Україна між першою і другою революційними ситуаціями: проблема центру і регіону в російському визвольному русі». Краєзнавчі дослідження торкалися різноманітних сторін життя південного регіону України та Одеси.

Хроніка революційних подій в Одесі: період боротьби за встановлення Радянської влади (лютий 1917 р. – січень 1918 р.) / упоряд. З. В. Першина, М. Є. Раковський. – Одеса : Одес. обл. вид-во, 1958. – 183 с.

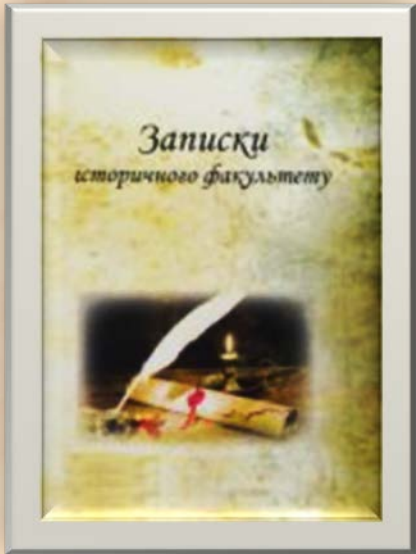
Шифр: 79-а/969

Першина З. В. Очерки истории революционного движения на Юге Украины (К 100-летию "Южнороссийского союза рабочих") / З. В. Першина. – Киев ; Одесса : Вища школа, 1975. – 247 с.

Шифр: 79-а/2806

**Історія робітничого та студентського руху у
другій половині XIX - початку XX ст. та
джерелознавчі розвідки**

З.В.Першина

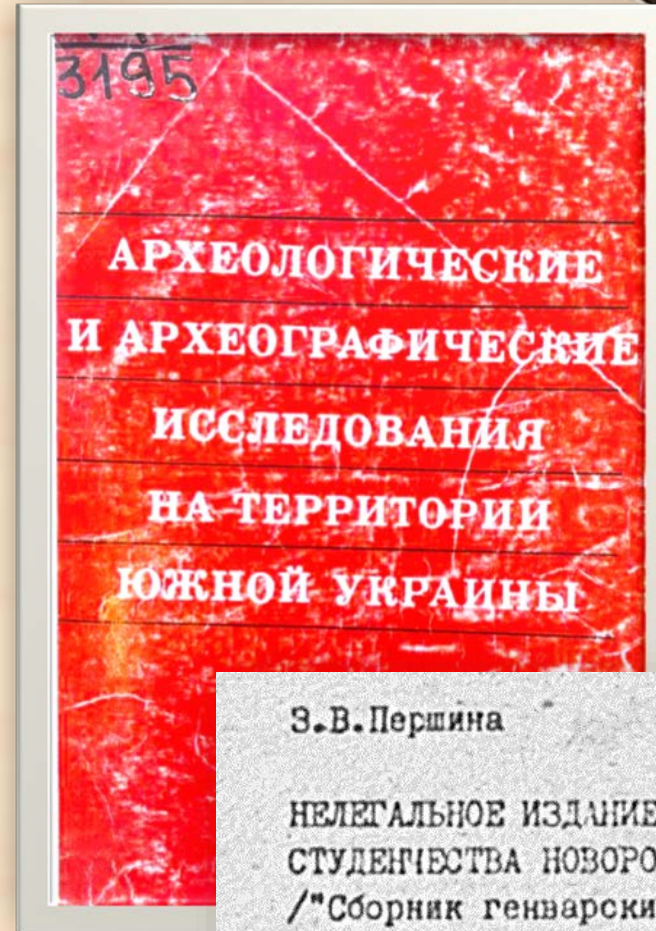
О.В.СУВОРОВ І ОДЕСА
(Джерелознавчі нотатки)

Тема "О.В.Суворов і Одеса" – досить широко вивчена і розкрита в багатьох наукових розвідках та публіцистичних статтях. Однак, уява про те яку саме роль відіграла ця видатна історична постать в історії нашого міста на зорі його народження, ще й досі по-різному, а іноді і не адекватно дійсності відбивається у суспільній

209

Першина З. В. О. В Суворов і Одеса
(Джерелознавчі нотатки) / З. В. Першина //
Записки історичного факультету. – 1999. – Вип. 8.
– С. 209–215.

Шифр: 81/1251

З.В.Першина

**НЕЛЕГАЛЬНОЕ ИЗДАНИЕ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО
СТУДЕНЧЕСТВА НОВОРОССИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА.
/«Сборник генварский». 1871–1872 гг./**

Першина З. В. Нелегальное издание демократического студенчества Новороссийского университета («Сборник Генварский» 1871–1872) / З. В. Першина // Археологические и археографические исследования на территории Южной Украины. Сб. науч. труд. – Киев ; Одесса, 1976. – С. 54–63.
Шифр: 77/3195

Історія громадського життя

З.В. ПЕРШИНА,
Ю.П. КОНОВАЛОВ

ДРІБНОТОВАРНІ ПРОМИСЛИ НА МОРЬСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ ЧОРНОМОРЬСЬКО-АЗОВСЬКОГО БАСЕЙНУ (60-70 рр. XIX ст.)

Проблема генези і утвердження капіталізму в Україні належить до важливих і складних питань у вітчизняній історії XIX ст. Перебуваючи у невід'ємному зв'язку із закономірностями та особливостями процесу модернізації - трансформації традиційного суспільства в індустріальне, вона включає немало складових. Серед них - питання про різні стадії та форми розвитку капіталістичного устрою в тих чи інших галузях економіки.

Характерною рисою народного господарства України на зламі XVIII-XIX ст. було досить широке розповсюдження дрібнотоварного виробництва - дрібних, переважно селянських, промислів (землеробських і не землеробських, місцевих і відходних). Вони являли собою своєрідний поживний ґрунт, міцну базу, на котрій постійно і в масовому масштабі розвивалось капіталістичне виробництво. Сильний поштовх цей процес отримав після відміни кріпосного права та в результаті інших реформ 60-70-х рр. XIX ст.

Особливий інтерес представляє еволюція дрібнотоварного виробництва перших пореформених десятиліть на морському

81

Першина З. В. Дрібнотоварні промисли на морському транспорті Чорноморсько-Азовського басейну (60-70-ті рр XIX ст.) / З. В. Першина, Ю. П. Коновалов // Записки історичного факультету. – 1998. – Вип. 7 – С. 81-94.

Шифр: 81/1251

З.В.Першина

НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ В ОДЕСІ (з історії суспільного руху в Україні на межі 50-60-х рр. XIX ст.)

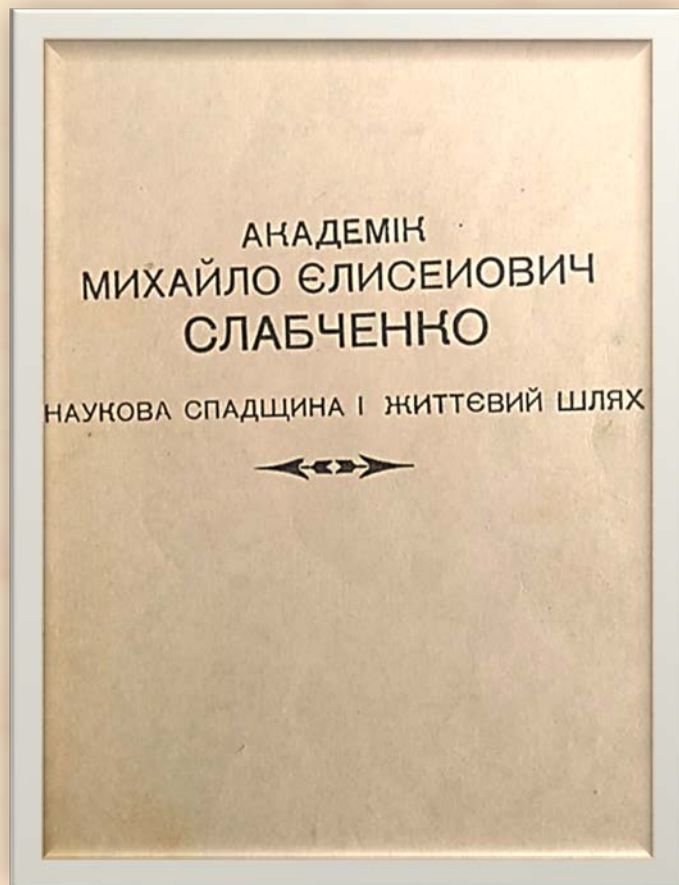
Поява перших недільних шкіл в Україні була пов'язана з часом загальнодемократичного підйому в країні напередодні проведення реформи 1861 р. Це був один з проявів піднесення активності у суспільному житті представників демократичної та ліберальної інтелігенції. Узагальнюючі праці дослідників з історії суспільного руху в Україні приділяють належну вагу цій темі. Є й спеціальні змістовні розвідки. Але, якщо у дорядянський період розвитку історіографії суспільне значення недільних шкіл ігнорувалося¹, то в дослідженнях радянських істориків воно повністю підпорядковувалося з'ясуванню їхньої ролі у проведенні революційно-демократичної пропаганди серед народу.² Це був односторонній схематизований підхід, який не відповідає історичній дійсності. Як засвідчують джерела, праця у недільних школах захопила відносно широкі кола освіченої інтелігенції, які сповідували здебільшого демократично-ліберальні погляди. І це ніяк не зменшувало суспільну цінність просвітницької діяльності недільних шкіл.

Кращезнавчі розвідки можуть суттєво сприяти подальшій розробці теми: внести уточнення в ті розбіжності, що є в дослідженнях відносно кількості та характеру діяльності недільних шкіл на початку 60-х рр. XIX ст., складу та поглядів їхніх учасників, і тим самим значно розширити вивчення історії суспільного руху епохи.

Недільні школи – безплатні загально-освітні початкові школи для підлітків та дорослих, що працювали у недільні дні, вперше з'явилися в Україні у 1859 р. в Києві водночас з Петербургом. Одним з перших організаторів та керівників недільних шкіл в Києві, а потім в Петербурзі,

93

Вивчення діяльності та доробку одеських істориків

Першина З. В. М. Є. Слабченко – публіцист / З. В. Першина // Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина та життєвий шлях : зб. ст. / відп. ред. Ф. О. Самойлов. – Одеса : ОДУ, 1995. – С. 25–36. – (Реабілітовані історією).

Шифр: 79-а/5083

З. В. Першина (Одеса)

Історія України в працях одеських дослідників

Вивчення творчої спадщини істориків, які працювали в Одесі протягом двоохотрічного періоду її існування, показує, що поширена донедавна в історіографії думка про те, що в цьому «космополітичному» місті дослідження з питань минулого України взагалі не проводилися або здійснювалися лише епізодично і не залишили помітного сліду в науці, не відповідає дійсності. Насправді ж тут активно розроблялися на широкій джерелознавчій базі не тільки регіональні (причому не лише зв'язані з Південною Україною, названою царизмом Новоросією), але й загальні проблеми історії України. На наш погляд, у цьому процесі слід виділити чотири етапи: XIX ст. — 1917—1918 рр., 20-ті роки, 30—80-ті роки і сучасний період, що розпочався після проголошення незалежної Української держави. Незважаючи на певні ідеологічні нашарування — пануючі проімперські концепції до 1917—1918 рр. і в 30—80-ті роки, тодішні історики готували ґрунт для майбутніх поколінь дослідників, висували проблеми, які належало розв'язати на новому науковому рівні.

В перші десятиріччя існування Одеси спеціалістів-істориків у місті було мало. Вони працювали переважно в Рішельєвському ліцеї, відкритому 1817 р. Поряд з ними вивчали минуле України статистики, публіцисти, географи і навіть агрономи.

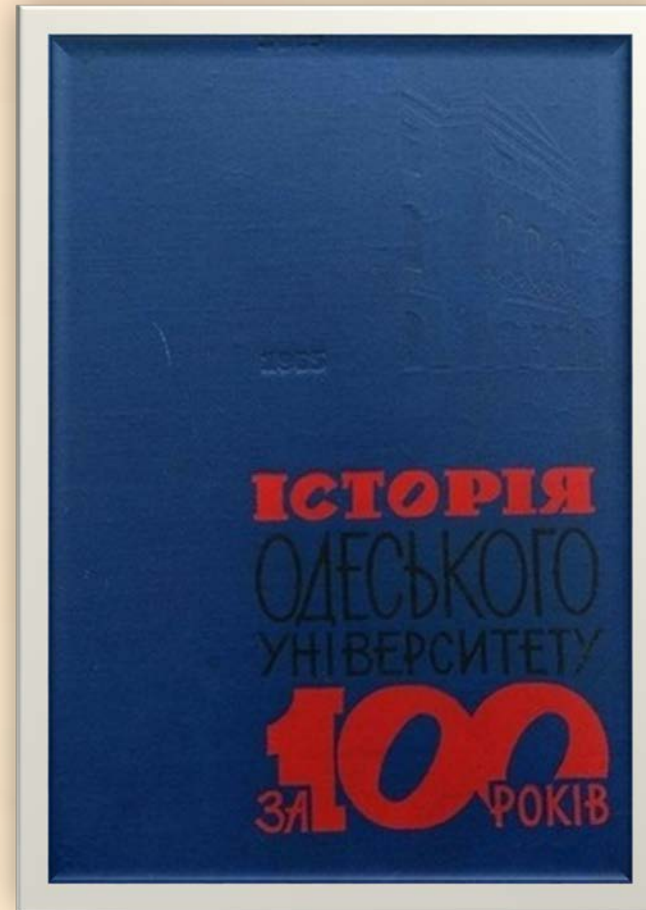
Першина З. В. Історія України у працях одеських дослідників / Першина З. В. // Український історичний журнал. – 1994. – № 6. – С. 53–63.

Шифр: 81/660

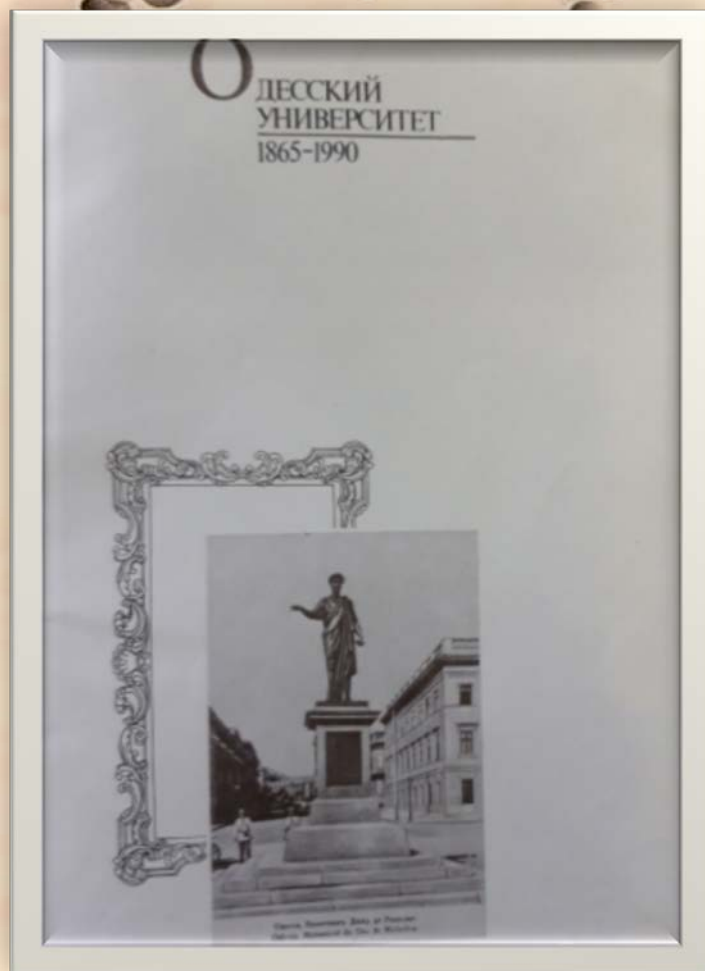
Першина З. В. співавтор та редактор колективних праць присвячених історії Одеського університету.

Юрженко О. І. Одеському університету - сто років / О. І. Юрженко, З. В. Першина, Г. А. Вязовський. – Одеса : Маяк, 1965. – 100 с.
Шифр: 15-е/1568

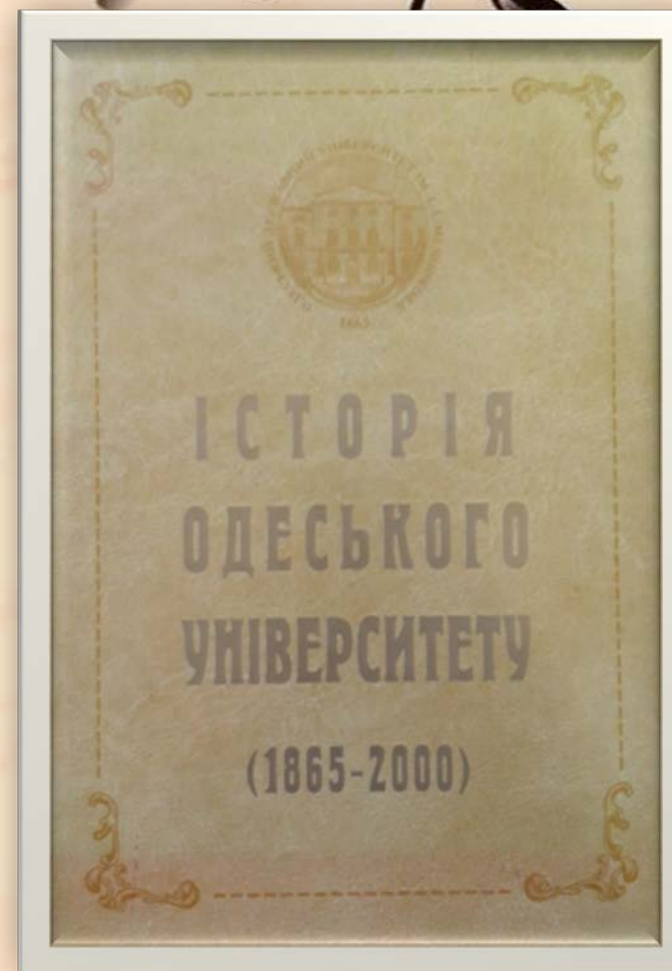

Історія Одеського університету за 100 років / Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова ; відп. ред. О. І. Юрженко. – Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1968. 423 с.
Шифр: 15-е/1218

Одесский университет 1865–1990 : науч. изд. / Л. А. Ануфриев, С. И. Аппатов, Ю. А. Амброз [та ін.] ; отв. ред. И. П. Зелинский. – Киев : Лыбидь, 1991. – 160 с.

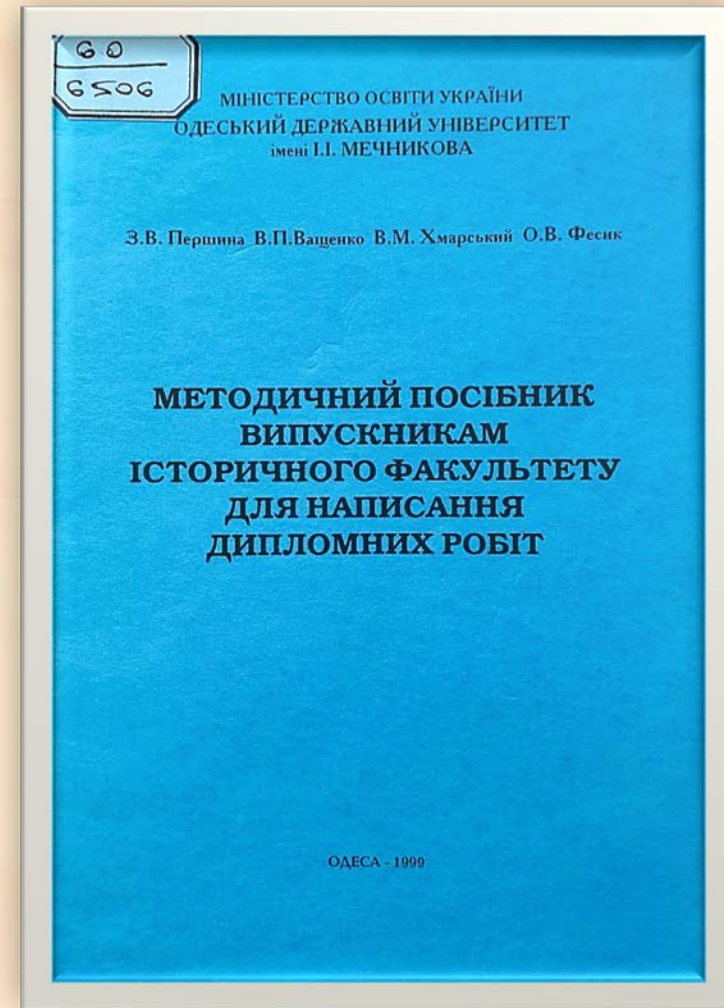
Шифр: 15/9935

Історія Одеського університету (1865–2000) / Л. О. Ануфрієв, С. І. Аппатов, Ю. О. Амброз [та ін.] ; гол. ред. В. А. Сминтина ; ОДУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2000. – 225 с.

Шифр: 15/10383

Протягом багаторічного періоду викладацької діяльності Заїра Валентинівна читала загальний курс історії Росії другої половини XIX ст., вела спецкурси з різних проблем історії громадської думки цього періоду. Читала курси історіографії історії України, основ наукових досліджень, архівознавства та ін.

Методичний посібник випускникам історичного факультету для написання дипломних робіт / З. В. Першина, В. П. Ващенко, В. М. Хмарський, О. В. Фесик ; Одес. дер. ун-т ім. І. І. Мечникова ; відп. ред. В. Н. Станко. – 3-є вид., випр. і доп. – Одеса, 1999. – 40 с.

Шифр: 60/6506

Громадська діяльність З. В. Першиної

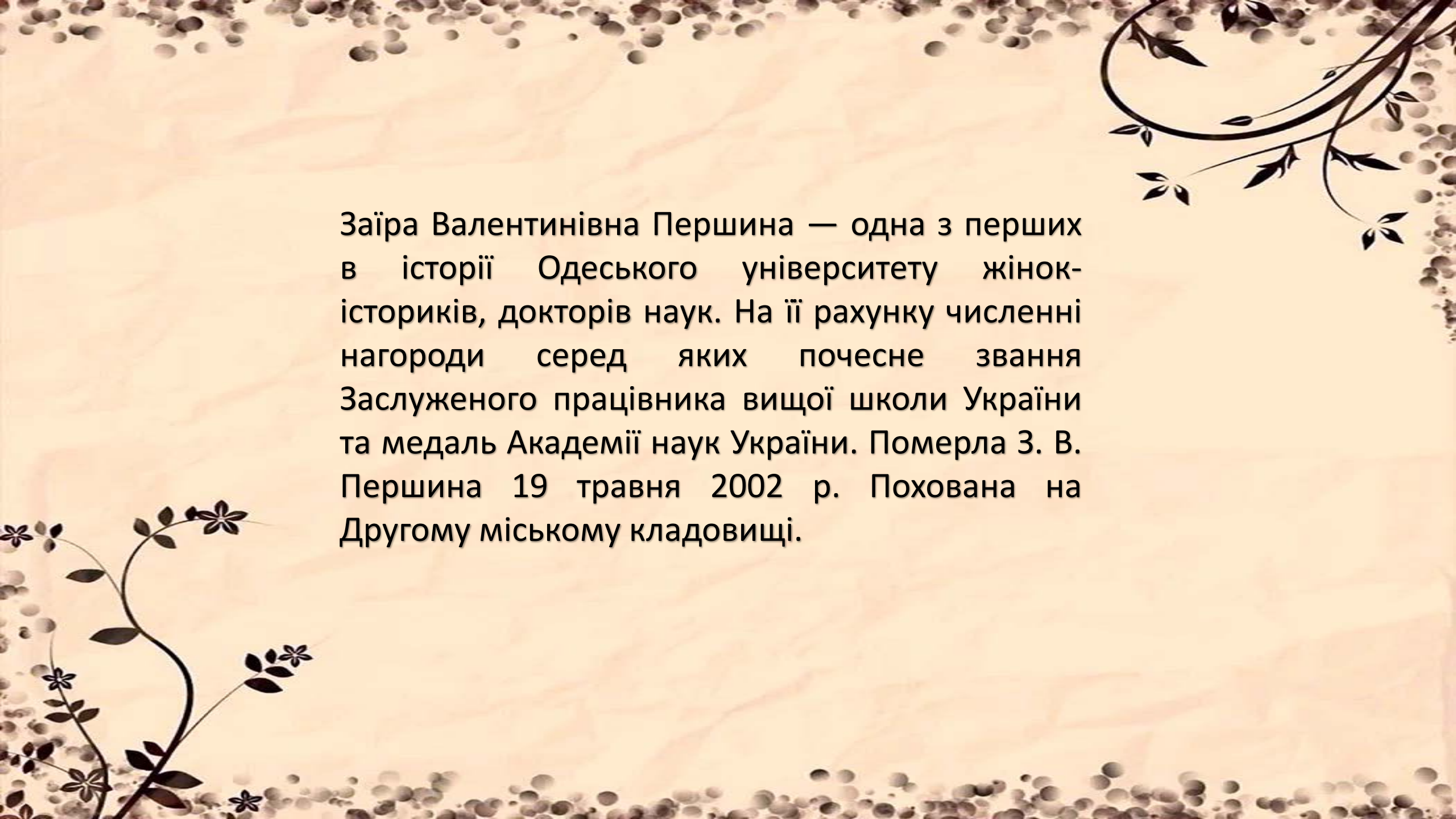
У 1966 р. стала фундатором Одеської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури і до 1974 р. була головою її правління

У 1967–1973 рр. була ректором Народного університету історичних знань

Обиралася депутатом Одеської міської ради

Заїра Валентинівна Першина — одна з перших в історії Одеського університету жінок-істориків, докторів наук. На її рахунку численні нагороди серед яких почесне звання Заслуженого працівника вищої школи України та медаль Академії наук України. Померла З. В. Першина 19 травня 2002 р. Похована на Другому міському кладовищі.

Література про неї:

Першина Заїра Валентинівна // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. : у 4 т. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – 2-е вид., допов. – Одеса : Астропринт, 2005. – Т. 3 : К - П. – С. 449–452. *Шифр: 15/10452*

Синявська О. О. Заїра Валентинівна Першина: штрихи до портрету / О. О. Синявська // Історична україністика в Одеському університеті: визначні віхи, персонажі, доробок : матеріали конф. 5-ї Історіогр. читання (Одеса, 31 трав. 2012 р.) / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Іст. ф-т, Каф. історії України, Одес. осередок Україн. іст. т-ва ; відп. ред. В. М. Хмарський ; наук. ред. О. Є. Музичко. – Одеса : ТЕС, 2013. – С. 168–188. *Шифр: 79-а/8618*

Синявська О. О. Ще раз про вчителя, адміністратора і людину / О. О. Синявська // У пошуках гармонії ... : наук. зб. до 50-річчя професора Вадима Михайловича Хмарського / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Іст. ф-т, Каф. історії України ; наук. ред. та упоряд. Е. П. Петровський. – Одеса : ТЕС, 2017. – С. 266–278. *Шифр: 79-а 8960*

Слово про вчителя / І. Ф. Курас, С. В. Кульчицький, Н. М. Якупов [та ін.] // Записки історичного факультету. – 2000. – Вип. 10. – С. 13–23. *Шифр: 81/1251*

Хмарський В. М. Заїра Валентинівна Першина – науковець і педагог / В. М. Хмарський // Записки історичного факультету. – 2000. – Вип. 10. – С. 6–13. *Шифр: 81/1251*